

**Олександр Васянович
(Київ)**

МЕТЕОПРОГНОЗУВАННЯ УКРАЇНЦІВ У СУЧАСНИХ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСАХ

Народна метеорологія – невід’ємний елемент системи народних знань, яка являє собою сукупність прикмет, пов’язаних із прогнозуванням погоди. Землеробський характер господарських занять українців зумовлював значну залежність успішного проведення сільськогосподарських робіт, а отже, і добробуту селянина від природних, а особливо кліматичних умов. Українець, вирощуючи зернові, льон і коноплі, овочі та фрукти, розводячи худобу, зазнавав багатьох випробувань примх природи. Усвідомлення цього вимагало уважно приглядатися до навколишнього середовища, розвивати спостережливість, виявляти причинно-наслідкові зв’язки між зміною певних атмосферних явищ, характером поширення звуку, поведінкою тварин, станом рослин та наступною зміною погоди. Усе це пізніше проходило тривалу перевірку й у разі успішного результату залучалося до практичного життєвого досвіду наших пращурів.

Ці факти визначають необхідність уважного ставлення до вивчення традиційної народної культури, зокрема традиційного народного досвіду, у сфері життєзабезпечувальної діяльності, виявлення особливостей цього етнографічного матеріалу. Нагромаджений у процесі багатовікової господарської діяльності в умовах тісного, органічного зв’язку з природою цей синкретичний етнографічний матері-

ал, відображає специфіку бачення світу представниками традиційного, доіндустріального суспільства і вимагає комплексного міждисциплінарного підходу до його вивчення.

Сучасний Інтернет має дуже багато соціальних та культурних граней. Він є універсальним середовищем для спілкування, розваг та навчання. За допомогою Інтернету можна купувати продукти й різні товари та оплачувати послуги. Для багатьох людей Інтернет – це спосіб заробітку. А в цілому Інтернет – це віддзеркалення сучасного суспільства та світосприйняття. Як показав аналіз метеорологічних прикмет у сучасних Інтернет-ресурсах, вони займають там важливе місце. До найуживаніших варто зарахувати спеціалізовані сайти з рибальства, садівництва, городництва, які містять прикмети-рекомендації, народознавчі сайти з традиційним пластом народних знань, сайти окремих населених пунктів із регіональними прикметами, обговорення на форумах цікавих, на думку дописувачів, проблем тощо. Саме на аналізі зазначених матеріалів і зосередимо основну увагу.

Ми живемо в новій історичній фазі розвитку цивілізації, у якій основними продуктами виробництва стали інформація та знання. У наш час роль інформації та знань невпинно зростає, інформаційні комунікації, продукти та послуги набувають нового значення в житті людей, надають їм нових можливостей. Глобальний інформаційний простір охопив майже весь світ і тепер забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей з усіх куточків світу. Інформаційно-комп’ютерна революція принесла з собою нову інформаційну технологію, яка вже встигла повністю інтегруватися в життя майже кожного з нас. Ця інформаційна технологія – Інтернет, всесвітня система добровільно об’єднаних комп’ютерних мереж, побудована на використанні протоколу IP і маршрутизації пакетів даних. Інтернет утворює глобальний інформаційний простір, слугує фізичною основою доступу до веб-сайтів і багатьох систем (протоколів) передачі даних.

Комунікація за допомогою мережі Інтернету є новим виявом суспільно-політичної реальності. Сьогодні свої веб-сайти в українському сегменті Інтернету мають тисячі державних, комерційних і громадських організацій, приватних осіб.

Деякі регіональні сайти пропонують своїм читачам метеорологічні послуги. Вони інколи повніше, а інколи в загальних рисах подають перелік народних, здебільшого календарних, прикмет¹. Народному календареві відводили значну роль у традиційних довгострокових метеорологічних прогнозах. У календарі українців і нині помітно увагу до таких вузлових точок, які дають можливість передбачати погоду на місяці та цілі пори року. Особливе значення мають дні, коли одна пора року змінюється іншою. На окремі календарні метеорологічні прикмети гуцулів звернули увагу розробники сайту «Косіварт». Вони відзначають важливі у цьому сенсі дні Благовіщення, Великодня, Покрови, Дмитра тощо: «Яка погода на Благовіщення, така й на Великдень буде. На Великдень небо ясне та сонце грає – до багатого врожаю та теплого літа. На Покрову упродовж всього дня спостерігали за погодою: якщо з півдня дув низовий вітер, зима буде теплою, якщо дув вітер із півночі – холодною, із заходу – сніжною. Якщо протягом дня вітер змінює напрям, то й зима буде нестійкою. День на Дмитрія без снігу – зими ще не буде»². У більшості таких прикмет важко простежити регіональну ознаку, у них відсутня територіальна прив'язка. Коли ж хтось захоче перевірити їх у своєму населеному пункті, то це може викликати певні труднощі, розбіжності й відповідно недовіру до народного метеопрогнозування.

Окремі Інтернет-сторінки насичені народними метеорологічними прикметами. Довгостроковий характер прогнозування мають переважно ті з них, які ґрунтуються на спостереженнях за метеорологічними явищами, життям природи і спираються на циклічно повторювані явища. Такі прикмети пов'язані безпосередньо з народним календарем. Проте до народного календаря включають лише ті дати й дні, які мають певний взаємозв'язок із характерними сезонними явищами та подіями господарського життя. Таким чином, він (календар) не охоплює всі християнські свята, а лише деякі, прикріплені до певного дня, які не блукають календарем і набувають особливого значення.

Зокрема, Марина Юр'єва на сайті INTV пропонує користувачам прикмети окремих місяців: січня, лютого, серпня, вересня

тощо. Авторка відзначає довгострокові прикмети, що дають можливість дізнатися про погоду більш віддалених часів: «Якщо січень холодний, липень буде сухий і жаркий. Погода у день Настасії (4 січня) вказує на погоду жовтня. Холодний і сухий лютий обіцяє спекотний серпень. Якщо на Мокриду (1 серпня) мокро, то вся осінь буде мокра, тощо». Деякі прикмети прогнозують майбутній урожай: «Якщо Водохресні морози сильніше Різдвяних і Стрітенських, то буде врожайний рік. Коли під Різдво небо зоряне – багатий приплід худоби і буде багато грибів і ягід. Якщо на Стрітіння мете сніг – уродиться хліб, вітер – урожай фруктів тощо»³. До подібної тематики звернулася й Еліна Скляренко. Вона відзначила, що Юхим (10 лютого) вітер приніс на сире літо. Також звернула увагу на майже забуту нині прикмету, яка допомагає спрогнозувати погоду на цілий прийдешній рік: «Від Спиридона (25 грудня) кожен наступний день мав відповідати характерові погоди всіх дванадцяти місяців. Хлібороби ретельно стежили і записували до своїх прогностиків щоденні прикмети, щоб у такий спосіб завбачити погоду на увесь рік»⁴.

Деякі свята народного метеорологічного календаря узгоджуються зі святами через півроку. Тезу про те, що літню погоду можна пізнати по зимовій, підтверджують і прикмети, які припадають на головні свята зимового періоду. Так, між зимовими святами Різдва, Нового року та Водохреща українці не робили якихось відмін. Особливим уважався вечір напередодні Нового року, коли українці ворожили на майбутній урожай, вдавалися до різноманітних магічних дій, аби забезпечити собі гарне життя в наступному році, дівчата прагнули дізнатися про свою долю, одруження. Проте найважливішим для них був урожай наступного року, а відповідно і погода. «Який день Різдва, такий і на Петра (12 липня), бо як по Різдвові, так і по Петрові. На Різдво завірюха – бджоли добре роїтимуться. На деревах рясний іній – озимина дасть добрий урожай. Якщо на Різдво буде багато бурульок понад стріхою, то вродить ярина, особливо ячмінь. На Різдво йде сніг – заврожайтяться озимина. Якщо на Меланки (13 січня) сонячно й відлига, то чекай теплого літа. Якщо під старий Новий рік добрий сніг – сій

гречку. Якщо на Василя в цей день туман – до урожаю. Коли 14 січня багато пухнастого інею на деревах, рік буде багатий на мед. Якщо Василева ніч зоряна, то літо буде ягідним»⁵.

За уявленням українців, на свято Стрітення припадає зустріч зими та літа, між якими відбуваються певні змагання, суперечки. За станом погоди цього дня дізнавалися про особливості весни, літа, певні умови для сільськогосподарських робіт, кількість передбачуваного врожаю тощо. *«Коли на Стрітення відлига – ще довго не буде весни; Якщо на Стрітення холодно, то вже скоро весна; Як капає зі стріхи, так капатиме з очей (тобто повернуться морози); Як на Стрітення капає зі стріхи – не буде з літа втіхи»⁶.*

Спеціальні ресурси дають певні практичні поради садівникам. Зокрема, вони уможливають спілкування на форумах і пропонують деякі раціональні, передусім фенологічні, прикмети, які були перевірені багатьма поколіннями наших предків⁷. Інколи сайти використовують практичні сільськогосподарські поради та метеорологічні передбачення наступного гарного врожаю⁸. У цілому підтверджується можливість використання їх у ролі показників строків проведення польових робіт і різноманітних агротехнічних заходів. У зв'язку з цим доцільно уважніше розглядати традиційні спостереження й прикмети, які стосуються сільськогосподарського виробництва та агрометеорології, зокрема з погляду їх науково-практичного значення. Використання позитивного досвіду традиційної агрометеорології після відповідної перевірки фахівцями, на нашу думку, може бути корисним у сільськогосподарській практиці.

Інтернет-ресурси чималу кількість порад, зокрема метеорологічних, пропонують рибалкам. Так, вони акцентують увагу на тому, що справжні рибалки вирушають на риболовлю за погоди, що зрідка переривається короткочасними дощами, або під час стійкої помірно похмурої, але не дощової погоди, коли горизонт затягнутий серпанком. У зимовий час риболовлі сприяє стійка морозна або з відлигою погода без снігопадів та завірюх, а також супутніх їм сильних вітрів і різких перепадів атмосферного тиску. Зауважено, що в кожній місцевості риба добре клює при нормальному атмосферному тиску, гірше – при зниженні тиску й, навпаки,

краще – при його підвищенні. Розробники сайтів рекомендують, окрім метеорологічних прогнозів, які пропонують радіо, телебачення та преса, використовувати місцеві метеорологічні ознаки погоди. Під час складання свого прогнозу погоди слід враховувати низку ознак, що свідчать про зміну погоди в тому або іншому напрямі – атмосферний тиск, температуру та вологість повітря, напрям і силу вітру, а також поведінку тварин і рослин⁹.

Останнім часом науковці дедалі частіше почали звертатися до традиційного досвіду народів у царині життєзабезпечувальної діяльності. У практиці сучасної медицини широкого застосування набули традиційні методи лікування та діагностики хвороб. Увагу до традиційних способів прогнозування природних явищ проявляють сейсмологи та метеорологи. Особливої уваги заслуговує той факт, що звернення сучасних дослідників, які, зокрема, працюють у галузі природознавства, до вивчення традиційної народної культури сприяє осмисленню й залученню в сучасну практику народного емпіричного досвіду.

В окремих статтях наукове метеопрогнозування досить скептично ставиться до народних передбачень, але автори статей об'єктивно наводять різні думки. Зокрема, 76-річна вінничанка Людмила Грушко повідомила: *«Хай кажуть, що хочуть, але Покрова не бреше. Щороку навмисно помічаю, і щороку прогнози справджуються. От яка погода буде цього дня, таку і зиму варто очікувати»¹⁰.* Проте науковці стоять на своєму. Начальник Бориспільської метеостанції М. Іщенко зазначає: *«Точного довготривалого прогнозу нині дати майже неможливо, адже земний клімат унаслідок техногенних і атмосферних процесів зазнав значних змін. Вірю у народні прикмети лише частково. Те, що віщували наші діди-прадіди, внаслідок зміни кліматичних умов часто не відповідає дійсності. Але короткочасні народні прогнози здебільшого справджуються»¹¹.* Методист Вінницької обласної станції юних натуралістів Олена Демчик зауважує: *«Народні прикмети тепер рідко здійснюються. Ми разом зі школярами проводимо дослідження за народними прикметами протягом усього року. І ми помітили, що зараз переважно ці прикмети не збуваються. Колись їм можна було вірити, а зараз, на*

жаль, ні. *Справа у нестабільних кліматичних умовах на Вінниччині та в Україні останніми роками. На це вплинули низка екологічних негараздів, природні катаклізми і особливо діяльність людей. Тому ці народні прикмети зараз у першу чергу мають народознавчий, а не прикладний характер*¹². Отже, сучасне метеорологічне прогнозування, яке побудоване на інструментальних спостереженнях, позитивно оцінює лише деякі народні метеорологічні прикмети.

Професійні метеорологічні сайти надають також варіанти народних погодних прикмет. Проте не завжди там використані українські матеріали. Так, досить популярний сайт *gismeteo* пропонує суто російські прикмети. Зокрема, на Явдохи (14 березня) можна було прочитати таке: *«Авдотья подмочи порог, весну сряжает. Коли Авдотья красна – и весна красна. С Авдотьи погоже – все лето пригоже. На Евдокею теплый ветер – будет лето теплое и мокрое. Коли Евдокея с дождем – быть лету мокрому. У Евдокеи вода – у Егорья (6 мая) трава. Коли курочка в Евдокеи напьется, то и овечка на Егорья наестся. На Евдокею холодно – скот кормить лишние две недели»*¹³.

Останнім часом великої популярності набувають передбачення погоди народного метеоролога з багаторічним стажем Володимира Лиса. Він, користуючись давніми способами передбачень, пропонує свої прогнози для Волині та найближчих районів. Зокрема, ретельно записуючи погоду від 26 грудня до 6 січня, він домагається більш-менш точного її прогнозування на наступний рік. Майже по всій Україні було поширеним передбачення погоди на 12 місяців року за 12 днями перед Різдом, які пов'язані з днем зимового сонцестояння. Цей метод пов'язує кожен день із цілим місяцем: 26 грудня – січень, 27 грудня – лютий, 28 грудня – березень і т. д. Кожні найменші зміни погоди зумовлюють зміни упродовж місяця: сонячна днина віщує гарну погоду, сніг – опади, мороз – спеку, відлига – похолодання тощо¹⁴.

На форумі сайту «Домівка» упродовж 2007–2008 рр. відбувалося обговорення теми «Забобони чи народні прикмети», яке звелось до аналізу насамперед народних забобонів, що ж до прикмет, то там вдалося відшукати лише одну, та й ту метеорологічну. Вона була наведена як приклад,

із яким важко не погодитися, проте без особливих пояснень: *«Ластівки низько літають, значить буде дощ»*¹⁵. Інколи на сайтах можна віднайти наукові пояснення прикмети: *«Цьому є пояснення: ластівки їдять маленьких комашок, що літають у повітрі. Ластівки літають низько, коли слабенькі комашки літають низько через те, що вологість повітря велика і їм важко літати на висоті. А підвищена вологість – до дощу»*¹⁶. Подібні обговорення проводять і на християнських сайтах. Проте, як правильно висловився один із дописувачів, там відбувається підміна понять, адже *народні прикмети – це мудрість народу, а забобони – це його затурканість*¹⁷. Загалом автори повідомлень зійшлися на думці, що прикмети, вироблені часом і перевірені багатьма поколіннями, особливо метеорологічні, мають під собою наукове підґрунтя і право на життя, адже вони тісно пов'язані з природою, а забобони є вигадкою, яка пов'язана з людською слабкістю.

На форумах вдалося помітити процес творення новітніх метеорологічних прикмет, які інколи мають і забобонний характер, адже не мають жодного наукового обґрунтування: *«Літаки літають – до ясної погоди»*¹⁸. На форумах можна віднайти й метеорологічні прикмети гумористичного характеру: *«Я кажу – хочу спати, буде дощ. А мій чоловік – якби дощ падав, коли ти спати хочеш, то би не переставав»*¹⁹; *якщо сніг іде – то в Олександрівці зима*²⁰. *Якщо помити машину, обов'язково піде дощ*²¹.

В Україні нині триває процес творення нових, раніше не відомих народів прикмет. Зокрема, від 2004 р. відзначають День бабака (на території біостанції Харківського національного університету ім. Каразіна в селищі Гайдари Зміївського району Харківської області, де біологи розводять і вивчають бабаків). Ініціаторами проведення свята стали харківські журналісти та екологи, які запропонували відзначати його за аналогією до американського Дня бабака (2 лютого). Суть прикмети в тому, що коли бабак, якого розбудили й дістали з його нірки, не побачить власної тіні, то це віщує ранню і теплу весну. Якщо ж на вулиці сонячно і бабак побачить тінь, то весна буде пізньою та холодною. Цьогоріч до Тимка приєднався його львівський «колега» Мишко²².

У народі ж існує інша прикмета, пов'язана з цією тваринкою: *Просвистів байбак – ховай у затінок сіряк!*²³, що загалом має певні відмінності від новітньої прикмети.

Серед сучасних дослідницьких проблем царини народних знань одне з чільних місць займає етнометеорологія. Інтерес до цієї ділянки народної культури закономірний і зрозумілий, тож він досить широко представлений у різних засобах масової інформації. Значна кількість різнопланових свідчень із народної метеорології представлена в Інтернет-ресурсах, оскільки вона має прикладний аспект із широкими можливостями використання її багатогранного і багатовікового досвіду на практиці. Аналіз, за даними Інтернету, широкого масиву традиційних знань у сфері метеорології становить на сучасному етапі інтерес як для етнології, оскільки розширює нашу обізнаність із духовною культурою етносу, так і для різних галузей природознавства завдяки їхній науково-практичній цінності.

¹ <http://lib.ukrds.com.ua/index.php>;

<http://vechervkarpatah.at.ua/index>.

² <http://www.kosivart.com/index.cfm>.

³ <http://www.intv-inter.net/news>.

⁴ <http://www.uaua.info/content/articles>.

⁵ <http://newyear.rivnel.tv/?id=1216>.

⁶ <http://upi.org.ua/news>.

⁷ <http://www.vashsad.ua/rus/forum/showthread>.

⁸ <http://0kk.org>.

⁹ <http://rybalka.co.ua/article.php>.

¹⁰ <http://20minut.ua/news>.

¹¹ <http://borvisti.com.ua/index>. ¹² <http://20minut.ua/news>.

¹² <http://20minut.ua/news>.

¹³ <http://www.gismeteo.ua>.

¹⁴ www.volyn.com.ua.

¹⁵ <http://www.domivka.net/forum/showthread>.

¹⁶ <http://forum.lvivport.com/showthread.php>.

¹⁷ <http://forum.jerelo.info/viewtopic.php>.

¹⁸ <http://forum.lvivport.com/showthread.php>.

¹⁹ <http://forum.lvivport.com/showthread.php>.

²⁰ <http://www.olexandrivka.at.ua/forum>.

²¹ <http://www.forum.poshtovh.org.ua/index.php>.

²² <http://novynar.com.ua/politics>.

²³ <http://romny.info/cikavo>.